

Motion till riksdagen

1985/86:L207

Bengt Silfverstrand m. fl. (s)

Översyn av lagstiftningen om stiftelser

Stiftelser är en anonym och komplex storhet i svensk ekonomi. Uppfattningarna om hur många stiftelser det finns i Sverige eller hur stora värden de förfogar över varierar kraftigt. Att det rör sig om mångmiljardbelopp torde stå utom alla tvivel. Insynen i stiftelser är begränsad eller i många fall helt obefintlig. Den politiska viljan att reformera den otidsenliga stiftelselagstiftningen har hittills saknats.

Enligt stiftelseutredningen finns det ca 51 000 stiftelser som sammanlagt förvaltar förmögenheter på ca 50 miljarder kronor. Det saknas en mera ingående civilrättslig lagstiftning beträffande stiftelser. Sådana kan tjäna många olika ändamål. Beskattningsreglerna varierar liksom möjligheterna till insyn.

För s. k. allmännyttiga stiftelser gäller skattefrihet om man använder minst 80 % av avkastningen under en femårsperiod till allmännyttiga ändamål eller som det heter "högt kvalificerat behjärtansvärt syfte". Tolkningen av vad som är allmännyttigt och behjärtansvärt är dock långt ifrån enhetlig. Det kan röra sig om vetenskaplig forskning, utbildning till fattiga men begåvade ynglingar från Gotland eller Stiftelsen Fattiga ädlingars (Pauvres Honteux) rätt till underskottsavdrag.

En snabbt växande grupp är vinstandelsstiftelserna. Deras tillgångar kommer helt naturligt att placeras i aktier i det egna företaget. Detta stärker företagsledningarnas ställning gentemot ägarna. De anställdas inflytande blir obefintligt.

Det kan i detta sammanhang vara intressant att jämföra anonyma stiftelser som förvaltar 50 miljarder kronor eller mera, är mer eller mindre avskärmade från insyn och ofta särskilt gynnade ur beskattningssynpunkt med löntagarfonder. De senare är demokratiska organ omgärdade med klara förhållningsregler och restriktioner. Fullt utbyggda kommer löntagarfonderna att 1990 förvalta 14 miljarder kronor.

Vissa typer av stiftelser, t. ex. pensions- och personalstiftelser, står formellt under länsstyrelsens tillsyn, men för dessa stiftelser föreligger enligt gjorda iakttagelser ett stort skattesvinn. Stiftelser anses från samhällets sida vara en mindre lämplig form för bedrivande av näringsverksamhet, åtminstone i privat regi. För sådan verksamhet föredras aktiebolag och andra bolagsformer. I verkligheten bedriver emellertid ett stort antal stiftelser en omfattande näringsverksamhet under täckmantel av ideella syften.

Affärsbankerna spelar en central och växande roll när det gäller kontrollen över det institutionella ägarkapitalet. En uppskattning visar att de större

stiftelsernas, kassornas och fondernas aktieinnehav uppgår till ca 30 miljarder kronor, vilket motsvarar ungefär 12 % av hela börsvärdet. Över 40 % eller mer än 13 miljarder kronor har nära anknytning till affärsbankerna. En närmare granskning av dessa siffror tyder på en betydande maktkoncentration. Det handlar i själva verket bara om två eller om man så vill tre block, dels Wallenberg/SE-banksgruppen, dels Handelsbanksgruppen.

Genom ett skickligt utnyttjande av tekniken med stiftelser kringgår Svenska Handelsbanken röstbegränsningsreglerna och kommer i vissa fall långt över den gräns på 5 % som annars gäller för försäkringsbolag och liknande. I t. ex. investmentbolaget Promotion förfogar SHB över bortåt 17 % av aktiernas röstvärde.

Den otidsenliga lagstiftningen kan illustreras med ett exempel från NV-Skåne. Gyllenstiernska Krapperupsstiftelsen, en avläggare till Krapperups fideikommiss med anor från 1700-talet, verkar formellt som en ideell stiftelse. Enligt stadgarna som godkänts av Kungl. Maj:t 1967 har stiftelsen till ändamål

att främja barns och ungdoms vård och uppfostran
att lämna understöd åt behövande ålderstigna, sjuka och lytta
att främja vetenskaplig forskning.

I stadgarnas 16 § heter det bl. a.: "Det skall vara stiftelsen angeläget att behålla ett gott förhållande till alla anställda och arrendatorer. — — — förhålla sig som en fader för sina barn och som en kristen för sin nästa."

Stiftelsens styrelse består av en professor, en greve, en friherre, en bankjurist och en herr, den senare son till en friherre. Ingen företrädare för de anställda eller arrendatorerna återfinns i styrelsen.

Stiftelsen förfogade per den 31 augusti 1983 över kapitalmedel på drygt 40 milj. kr., huvudsakligen marktillgångar. Av disponibla medel utdelades under perioden sammanlagt 27 000 kr., eller knappt 0,07 %, av den samlade förmögenheten "till behövande, vetenskaplig forskning samt ungdoms vård och uppfostran".

I praktiken ägnar sig stiftelsen huvudsakligen åt de areella näringarna, jordbruk och skogsbruk. Man har också engagerat sig i en omfattande exploatering av stora markområden.

Det framstår som helt uppenbart att dagens lagstiftning för stiftelser är otidsenlig och inrymmer stora orättvisor inte minst ur skattesynpunkt. Det är i längden orimligt att acceptera denna typ av skattefrälsen som tillåts växa i makt och ekonomisk styrka samtidigt som en majoritet av landets löntagarkollektiv fått ta ett stort ansvar för saneringen av samhällsekonomin genom stora ekonomiska umbäranden.

1975 års stiftelseutredning utvecklades 1983, utan att ha redovisat några konkreta ställningstaganden.

I den promemoria som överlämnades av utredningens ordförande sägs dock bl. a.: "Utredningens arbete har visat att nuvarande stiftelselagstiftning i många avseenden är otillfredsställande. Frånvaron av en heltäckande civilrättslig reglering av stiftelseinstitutet framstår också som en brist. Utredningen anser det därför angeläget att arbetet med tillskapandet av en stiftelselag får fortsätta."

Inom justitiedepartementet pågår sedan länge ett arbete med att upprätta en promemoria om stiftelser. I januari i fjol meddelades att någon form av redovisning av arbetet skulle kunna ske "inom någon månad".

Skatteutskottet anför i sitt betänkande SkU 1984/85:52 bl. a.: "Utskottet har nyss konstaterat att en sedan länge planerad översyn av beskattningsreglerna (för stiftelser, vår anm.) torde kunna komma till stånd inom en nära framtid." Så har inte skett. Det senaste beskedet från justitiedepartementet är att en departementspromemoria "troligen kommer i början av innevarande år".

Det torde mot ovanstående bakgrund vara obestridligt att en total översyn av hela stiftelselagstiftningen nu utan ytterligare dröjsmål måste komma till stånd. I detta sammanhang är det också väsentligt att beskattningsreglerna för stiftelser blir föremål för en särskild översyn.

Hemställan

Med hänvisning till ovanstående hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär att en heltäckande civilrättslig reglering av stiftelseinstitutet tillskapas,
- [2. att riksdagen hos regeringen begär en särskild översyn av beskattningsreglerna för stiftelser.¹]

Stockholm den 14 januari 1986

Bengt Silfverstrand (s)

Bengt Kronblad (s)

Bo Nilsson (s)

Hans Pettersson (s)

i Helsingborg

¹ 1985/86:Sk212